

OLD AND NEW IN THE PROBLEM OF THE ADVERBIAL

Oana CENAC
„Dunărea de Jos” University, Galați

Abstract: *With this paper, we shall try to establish what is old and new in the problem of the adverbial, taking into consideration the traditional analysis of the issue together with the latest ones.*

Keywords: *old, new, adverbial*

Funcția sintactică reprezintă un statut pe care îl dobândesc unitățile lexico-gramaticale angajate într-un anumit tip de relații sintactice. Conceptul de *funcție* trebuie perceput ca parte fundamentală a unei structuri sintagmatice, în cadrul căreia părțile constitutive (părțile de propoziție sau propozițiile) sunt purtătoare de funcții, iar relațiile sunt generatoare de funcții și de structură. Din această perspectivă, funcția apare ca finalitate a întregului mecanism sintactic prin care se actualizează poziția unei unități într-un ansamblu structurat; ea este cea care indică rolul pe care unitatea respectivă îl are față de regent în procesul determinării. Deci, funcția devine însăși rațiunea de a exista a unei structuri.

Funcția sintactică se actualizează numai în structurile binare, adică între două unități unite printr-o relație de dependență. Astfel, relația și funcția se implică reciproc. Există însă și tipuri de relații care nu sunt generatoare de funcții sintactice. Vorbim aici de raporturile de coordonare, opoziționare și incidență.

În lucrarea de față ne propunem să analizăm, din multitudinea de funcții sintactice, pe cea de complement circumstanțial, această pentru că poziția sintactică de circumstanțial a stârnit multiple controverse mai ales în privința distincțiilor care se pot face în cadrul acestei clase. Problema clasificărilor și subclasificărilor diferite apare și în cercetările moderne dar chiar și în cele tradiționale.

Astfel, *Gramatica Academiei* (1966) împarte complementele în două mari clase: necircumstanțiale (complementul direct, indirect și de agent) și circumstanțiale (de loc, mod, timp, cauză, scop, condiție, relație, sociativ, instrumental, concesiv, consecutiv, de excepție, opozițional).

Mioara Avram, în *Gramatica pentru toți* (1997), clasifică complementele astfel:

- După conținut: complemente directe, indirecte, de agent și complemente circumstanțiale
 - După termenul determinat: complemente ale verbului, adjectivului, adverbului și interjecției
 - După legătura cu termenul determinat: complemente izolate și neizolate
 - După formă: complemente exprimate prin substantive, adjective, adverbe, interjecții, forme verbale nepredicative și complemente exprimate prin construcții complexe: construcții ale gerunziului și construcții ale participiului
 - După tipul de construcție: complemente în dativ, acuzativ și prepozițional
- În *Gramatica limbii române*, D.Îrimia, propune următoarele criterii de clasificare a complementului plecând de la tipurile de relații în care sunt implicate acestea:
- Relații de dependență verbală / adjectivală: circumstanțialul spațial, temporal, modal (care la rândul său poate fi: real, cantitativ, de conformitate și ipotetic),

consecutiv, de progresie, instrumental, cauzal, de scop, condițional, de concesie și limitativ)

- Relații de dependență mediată: complementul corelativ, complementul sociativ, cumulativ, de excepție și de opoziție

Pornind de la tipurile de relații și de funcțiile pe care le generează, unii autori stabilesc următoarea clasificare:

- Relații de dependență simplă (unilaterală) care generează funcțiile sintactice de complement direct, indirect, de agent, atribut și complement circumstanțial de mod, loc, timp, cauză, scop, concesie, consecutiv, instrumental.

- Relații de dependență condiționată care generează funcțiile de complement circumstanțial: sociativ, cumulativ, opozițional și de excepție

Gh.C. Dobridor recunoaște, în *Sintaxa limbii române*, doar cinci categorii de subordonate (subiectiva, predicativa, atributiva, completiva și predicativa suplimentară). După absența / prezența ideii de „circumstanță”, Dobridor vorbește de două grupuri principale:

a) grupul necircumstanțial: subiectiva, predicativa, atributiva și necircumstanțialele (completiva directă, indirectă, de agent și predicativa suplimentară)

b) grupul circumstanțialelor: loc, mod, timp, cauză, scop, condiție, concesie, consecință, instrument, asociere, relație, opoziție, cumul și excepție.

Spre deosebire de punctul de vedere tradițional ilustrat în ediția din 1966 a gramaticii academiei, noua ediția din 2005 atribuie clasei circumstanțialelor câteva trăsături (semantice, sintactice și pragmatice) ce pot fi considerate prototipice. Iată care sunt acestea:

a) neintegrarea în structura tematică a verbului;

b) realizarea propozițională cu joncțiunea manifestată prin conectori specializați;

c) posibilitatea de a funcționa discursiv și metadiscursiv.

Gramatica Academiei (2005) introduce conceptul de *circumstanțial prototipic* ca fiind un ansamblu eterogen de funcții sintactice care se caracterizează preponderent semantic: circumstanțialul adaugă precizări de diferite tipuri referitoare la cadrul universului de discurs sau la diferite aspecte ale acestui cadru.

Fiind alcătuit pe criterii semantice, inventarul circumstanțialelor variază de la o gramatică la alta. Astfel, unii autori fac distincție între complementul circumstanțial de timp și circumstanțialul de periodicitate și de frecvență sau între circumstanțialul de mod și cel comparativ, de măsură sau de progresie. A fost propusă chiar și funcția de circumstanțial concluziv. G.A. (05) subsumează periodicitatea și frecvența circumstanțialului de timp și face distincție între circumstanțialul de mod și cel cantitativ. Comparativul nu este considerat circumstanțial, ci o specie de complement, legat de construcția comparativă. Criteriile de clasificare a complementului în noua gramatică sunt:

- Din punct de vedere semantico-pragmatic vorbim de: *circumstanțiale situative* (circumstanțialul de loc și de timp) asigură „ancorajul” spațio-temporal al proceselor comunicate; *circumstanțiale procesuale* (circumstanțialul de mod, cantitativ și instrumental) aduc precizări privitoare la procesul comunicat; *circumstanțialele care redau raporturi logico-semantice stabilite de locutor* (raporturi de cauzalitate, consecință, (non)implicație): circumstanțialul de cauză, scop, condițional, concesiv, consecutiv; *circumstanțialele care centrează informația nouă pe anumite secvențe ale enunțului din care fac parte*. Opoziționalul, cumulativul și cel de

excepție precizează „circumstanța în raport cu acele componente neomisibile ale structurii din care fac parte.

Comparați: În loc de cărți preferă filmele.
În loc de cărți preferă ø.

Pe lângă salariu mai ia și dividende.
Pe lângă salariu mai ia și ø.

Sociativul și circumstanțialul de relație se raportează și la componentele omisibile ale enunțului.

Comparați: În raport cu tine, Matei este înalt.
Ø Matei este înalt.

Ana a mers la cumpărături cu prietenul ei.
Ana a mers la cumpărături ø.

• Din punct de vedere sintactic, circumstanțialele prototipice sunt termeni subordonați ai grupului verbal, aflându-se pe un alt nivel de organizare decât complementele. Faptul acesta se poate reprezenta schematic astfel:

GV = [[V+ complemente] + circumstanțiale] →
circumstanțialele sunt determinări „periferice” ale grupului.

Dacă mare parte dintre circumstanțiale sunt implicate în relații binare (*A ajuns acasă; A venit târziu; Merge repede*) poate fi identificată și o categorie de circumstanțiale integrate în structuri ternare:

Ex. El vine la petrecere împreună cu Maria.
În loc de friptură a mâncat înghețată
Au venit toți cu excepția lui Marius.

În exemplele de mai sus, circumstanțialele impun ocurența verbului dar și prezența obligatorie a unui componenent nominal. Această situație este determinată de contragerea a două structuri poziționale după cum se poate vedea mai jos:

Ex. Pe lângă felicitări a primit cadouri. < (*A primit felicitări*) + (*A primit cadouri*)
Au venit toți cu excepția lui Mihai. < (*Au venit toți.*) + (*Nu a venit Mihai.*)

• Din punct de vedere sintactico-semantic, circumstanțialele sunt componente facultative ai enunțului și nu fac parte din structura tematică a verbului. În enunțurile:

Voi veni și eu acolo.
Îeri m-am întâlnit cu ea.
Alarma sună tare.
N-am vorbit de frică.

Temenii subliniați exprimă informații referitoare la situația în spațiu (acolo), în timp (ieri), la calitatea procesului (tare), la sursa declanșării procesului (de frică). Există unele verbe care impun, în mod obligatoriu, prezența unui circumstanțial.

Ex. El locuiește la Pitești.
Fata a procedat corect.
În sala de spectacol s-au comportat civilizată.

Prezența acestora asigură gramaticalitatea enunțurilor, fapt pentru care componenții cu funcție de circumstanțial fac parte din structura tematică a verbului.

Alături de aceste tipuri de circumstanțiale (cu ocurență obligatorie), se află circumstanțialele cu rol dezambiguizator.

Comparați: *Ea a crescut trei copii.*

Ea a creșcu în România.

El trage la hotel.

El trage o valiză după el.

Există situații în care circumstanțialul poate fi înserat în matricea semantică a verbului.

El intră în casă și spune „Bună ziua”.

El intră \emptyset și spune „Bună ziua”.

Circumstanțialele și rolurile tematiche: circumstanțialele cu ocurență obligatorie au și roluri tematiche.

Ex. *Ea locuiește la țară* [Pacient +V_{STARE} + Locativ] - rolul tematic „Locativ” este atribuit de verb.

Totodată, verbul poate induce anumite roluri tematiche. Astfel, „Instrumentalul” este implicat de verbele agentive (*El taie lemnele cu toporul* .) , verbele de mișcare implică ocurența unui nominal Ținta / Direcția / Sursa având funcție de complement circumstanțial de loc.

Ex. *Pleacă mâine la Sinaia*. (complement circumstanțial de loc / Ținta)

Pleacă mâine \emptyset

La unele verbe, rolul tematic este inclus în matricea sa semantică.

Ex. *Ea mătură*. [→ cu mătura]

Ea patinează. [→ cu patinele]

În cazul G prepozițional, unele circumstanțiale nonobligatorii primesc rol tematic atribuit de acele prepoziții cu rol de predicat semantic relațional.

Ex. *Ea așază farfuriile pe raft*. [Locativ]

Ne-am întâlnit înainte de Paști. [Temporal]

• Din punct de vedere comunicativ-pragmatic, circumstanțialele sunt componente necesare ale enunțului. Circumstanțialele prototipice (propriu-zise) vizează universul discursului aducând precizări referitoare la:

- cadrul spațial : *Citește în cameră*.
- cadrul temporal: *Se culcă târziu*.
- la proces: *Citește mult*. *Scrive asa de frumos că i-aș citi cartea toată ziua*.

Circumstanțialele metadiscursive sunt cele care se raportează (in)direct la actul enunțării.

- „Nu știu cum poate să-i vorbească așa. În primul rând, nu îl cunoaște foarte bine. În al doilea rând, ar putea să-i vorbească în mod civilizată. → în acest exemplu, circumstanțialele subliniate au rolul de a ierarhiza informațiile cuprinse în enunț
- „Conform statisticilor, cazurile de elevi care abandonează școala sunt tot mai frecvente.” → circumstanțialul este folosit pentru a indica faptul că informația este atribuită unei anumite surse
- Uneori, circumstanțialul are rolul de a justifica actul de enunțare

Ex. *Sincer, chiar ți-a plăcut petrecerea?* (= Spune sincer...)

Apropo de examen, ai mai citit ceva? (= În legătură cu examenul ...)
De curiozitate, ai aflat cine era vinovatul? (Te întreb de curiozitate...)

- Circumstanțialele metadiscursive sunt utilizate pentru a reda perspectiva locutorului asupra conținutului enunțului.

Ex. Din punctul meu de vedere, nu mai avem ce să ne spunem.

Din partea mea, poți să faci ce vrei.

După ce am trecut în revistă câteva elemente care vizează aspectul „tradițional” al problemei circumstanțialului, vom încerca să prezentăm câțiva reprezentanți și teoriile lor „moderne” pe aceeași temă.

Modelul propus de Ch. Fillmore se diferențiază de aspectul chomskyan al gramaticii transformaționale, deosebirea vizând, în primul rând, *natura structurii de adâncime*. Dacă la Chomsky, *structura de adâncime* este *organizată strict sintactic*, Fillmore pornește de la ideea că *descrierea sintactică este semantic nerelevantă*. Argumentele pe care Fillmore le aduce în susținerea ideii sale sunt:

- a) Categoriile (funcții) sintactice diferite având același conținut semantic :

Ex. Seceta seacă fântânile. (obiect direct)

Fântânile seacă. (subiect)

El se vindecă cu vitamine. (obiect prepozițional)

Vitaminele îl vindecă. (subiect)

Fruntea șiroiește de sudoare. (subiect)

Sudoarea șiroiește pe frunte. (grup prepozițional)

El scapă din vedere ceva. (subiect)

Ceva îi scapă din vedere. (obiect indirect)

- b) Aceeași categorie sintactică poate exprima conținuturi semantice diferite:

b 1) Nominalul în nominativ (subiectul) poate exprima conținuturi semantice diferite:

Agentul: *Elevul învață*.

Pacientul: *Prețul urcă. Piatra crapă*.

Cauzalul: *Necazurile l-au îmbătrânit*.

Instrumentul: *Vitaminele fortifică organismul*.

Ținta: *Mircea primește o scrisoare*.

Locativul: *Mă doare capul*.

Experimentatorul: *Copilul se bucură*.

b 2) Nominalul în dativ (obiect indirect) poate exprima:

Beneficiarul: *Ți-am cumpărat o carte*.

Experimentatorul: *Îmi place cartea*.

Ținta: *Mi-a venit o scrisoare*.

A descrie funcțiile sintactice realizate într-un enunț înseamnă a indica rețeaua de dependențe existente între elementele acestui enunț. Tesnière o va reprezenta sub

forma unui arbore numit stemma în care complementul este plasat sub termenul completat și legat de acesta printr-o linie. Autorul face distincție între :

Predicat – procesul însuși (în metaforă teatrală – acțiunea)

Elementele – sunt de două feluri: actanții și circumstanții (elementele ce indică locul, timpul, cauza, scopul, etc.). La Tesnière, *actanții sunt în număr de trei*: subiectul, obiectul verbelor active / agentul pasivului și beneficiarul.

S-a realizat chiar o *clasificare a verbului în funcție de numărul de actanți* pe care îi comportă. Astfel avem:

- Verbe avalente: *plouă, tună, etc.*
- Verbe bivalente: *El citește o carte.*
- Verbe trivalente: *El dă o carte copilului.*

Speciile de actanți se deosebesc:

- Semantic: cel care face / suferă / în (dez)avantajul căreia se face acțiunea.
- Sintactic:

1. În limbile cu caz morfologic, distincția se face prin forma de caz: N / Ac / D.

Ex. *Profesorul dă elevului o carte.*

N. D. Ac.

2. În limbile fără caz morfologic, distincția se face prin topica față de verb:

-antepusă / postpusă: *Ion uimește pe Vasile.*

-tipul de prepoziție: *Ion trimite pe Vasile la părinți.*

Valența predicatului reprezintă numărul de complemente de care are nevoie un predicat pentru a alcătui un enunț simplu și complet. Aceste complemente sunt **actanții**, numiți și complemente verbale. Circumstanții (complemente ale frazei) sunt complementele necesare pentru a alcătui un enunț complex.

Ex. *Ion râde.* (valența 1)

Ion îl întâlnește pe Vasile. (valența 2)

Valențele sunt necesare pentru a deosebi între ele verbe din același câmp semantic. Ex. „*a fura*” și „*a jefui*”

Această teorie se referă la rolurile semantice îndeplinite de nominale în raport cu predicatul.

Concepția rolurilor pe care și predicatul și le asociază apare în mai multe teorii lingvistice. Astfel, sintagma „*rol actanțial*” amintește de *actanții lui Tesnière*, *rol causal* trimite la *cazurile fillmorene* iar „*rolul tematic*” (theta-rol) trimite la *teoria theta-rolurilor* din G.B.

Principalele roluri recunoscute sunt *agentul*, *pacientul*, *instrumentul* și *locativul*. Pe lângă rolurile simple apar și *rolurile multiple*, atunci când același nominal, în raport cu același predicat, poate primi două interpretări:

Ex. *Ion bate cuiul cu ciocanul.*

OBS. Nominalul „*cuiul*” poate fi interpretat ca pacient (obiect afectat de acțiune) și ca locativ (locul unde acționează bătaia ciocanului).

Reguli particulare de actualizare sintactică a rolurilor specifice:

- 1) Dacă un agent este exprimat în structura de suprafață, el devine subiect în construcțiile active și obiect prepozițional în construcțiile pasive.

Ex. Ion citește lecția. (construcția activă)
agentul (subiect)

Lecția este citită de Ion. (construcția pasivă)
obiect prepozițional

- 2) Dacă agentul nu este exprimat, dar există un instrumental, atunci acesta devine subiect.

Ex. Microfonul amplifică vocea. (instrumentalul)

- 3) Dacă nici agentul, nici instrumentul nu sunt exprimate în structura de suprafață, atunci pacientul devine subiect.

Ex. Profitul se dublează. (pacientul)
Fântânile seacă. (Pacientul)

Orice s-ar spune, chiar și într-un domeniu rigid, cum este cel al gramaticii, aspectele nu sunt definitive și mereu se vor ivi fapte noi care vor trebui explicate și interpretate așa cum am încercat să facem și noi în privința circumstanțialului. Diferitele controverse care apar la un moment dat în limbă nu fac altceva decât ca, prin argumentele pro și contra aduse, să se releve diferite fațete, până atunci poate nedescoperite, ale limbii.

Bibliografie

- Avram, M., *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997
Dobridor, Gh., C., *Sintaxa limbii române*, Editura Științifică, București, 1998
Dimitriu, C., *Tratat de gramatică a limbii române II. Sintaxa*, Institutul European, Iași, 2002
Frâncu, C., *Curențe și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorilă "Demiurg", Iași, 1999
Irimia, D., *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997
***, *Gramatica limbii române*, vol.II, Editura Academiei, București, 1966
***, *Gramatica limbii române*, vol.II, Editura Academiei Române, București, 2005
Pană, Dindelegan, G., *Sintaxa grupului verbal*, ed. a-II-a, Aula, Brașov, 1999